

Největší zavírací nůž světa, věrná kopie kapesních nožů z Trattenbachu zapsaných na seznam světového dědictví UNESCO. 1971markus@wikipedia.de

Minerálky, ztracené kudličky a UNESCO

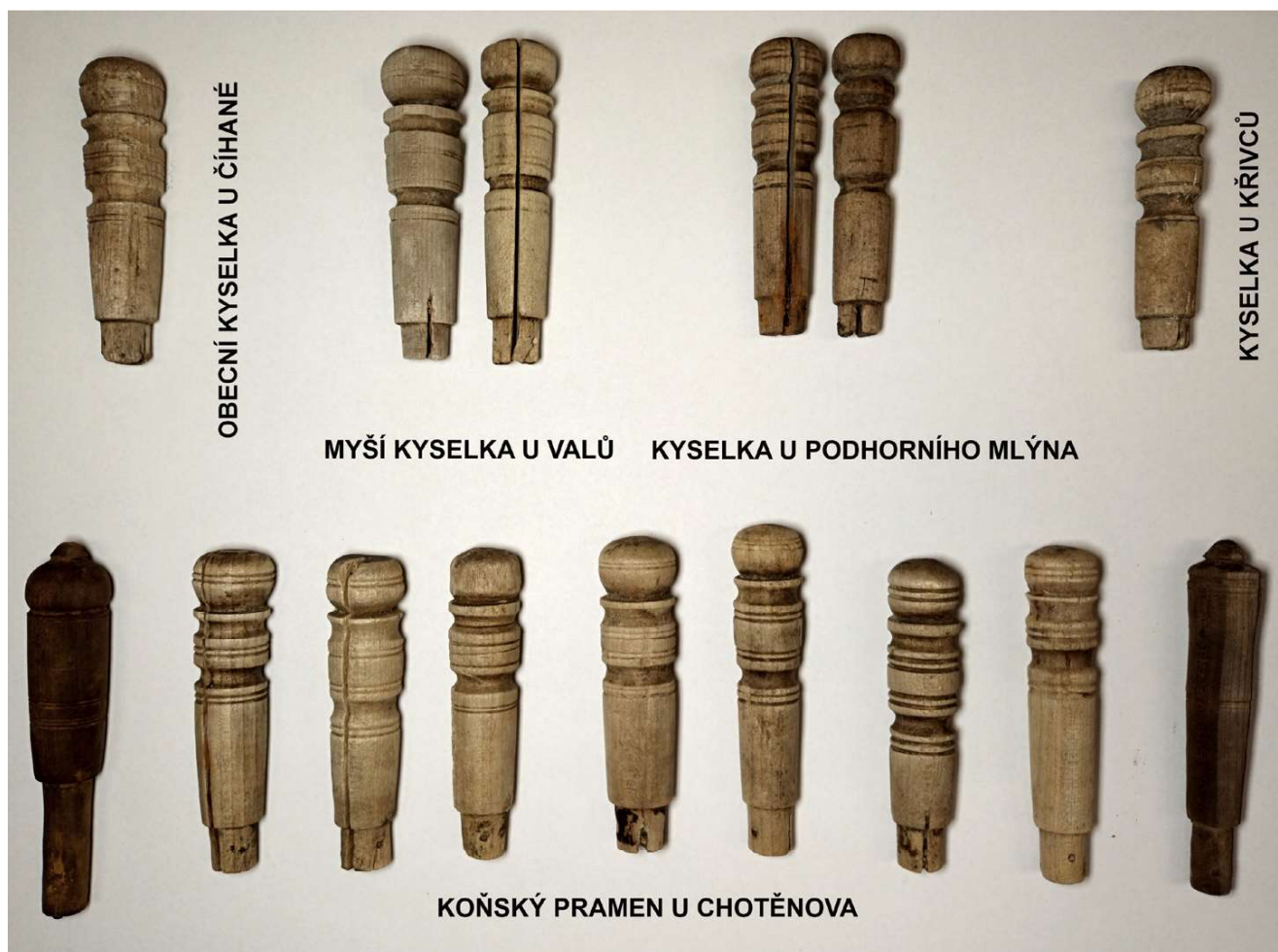

Jaromír Bartoš, Městské muzeum a galerie Mariánské Lázně

Co mají společného minerálky, nože a UNESCO? Mezi mnoha předměty, které občas nacházíme při čištění jímek minerálních pramenů v okolí Mariánských Lázní, bývají i opracované kusy dřeva. Jednu velkou skupinu tvoří různé dřevěné zátky na láhve s minerální vodou a druhou skupinu zahrnují zvláštní menší soustružená dřívka s hlubokým středovým zářezem se zbytkem železného plíšku. Největší množství pochází z okolí Koňského pramene u Chotěnova, kde jsme jich našli 9 kusů. Další nálezy pochází z kyselky u Křivců, u Podhorního mlýna, z Myší kyselky u Valů a Obecní kyselky u Číhané. Společně s kolegy jsme se snažili přijít na to, od čeho přesně jsou a k čemu mohla sloužit. Zbytek plíšku naznačoval, že by se mohlo jednat o dřevěné rukojeti nějakých místních starších selských kapesních nožů po vzoru

francouzského Opinelu. Při prvotní historické rešerši se mi ale nepodařilo najít nic o místních selských nožích a nenašel jsem ani žádného předchůdce Opinelu, který by měl soustruženou rukojeť, a další pátrání jsem odložil.

Posun nastal asi před třemi lety, kdy jsem vzhledem k mé zálibě v nožích náhodou narazil na jednom internetovém fóru na valašské křiváky. Nožíky, které jako by z oka vypadly těm našim z minerálek, ale jejich distribuce byla bohužel zaměřena na východní část Evropy, tedy Dolní Rakousy, Uhry, Halič a Rumunsko. Důležitou informací ale bylo, že valašské křiváky jsou často zaměňovány za daleko rozšířenější nože vyráběné v hornorakouském Trattenbachu u Steyru poblíž Lince nazývané Trattenbacher Taschenfeitel, tedy *trattenbašské kudličky*. Na stránce Wikipedie

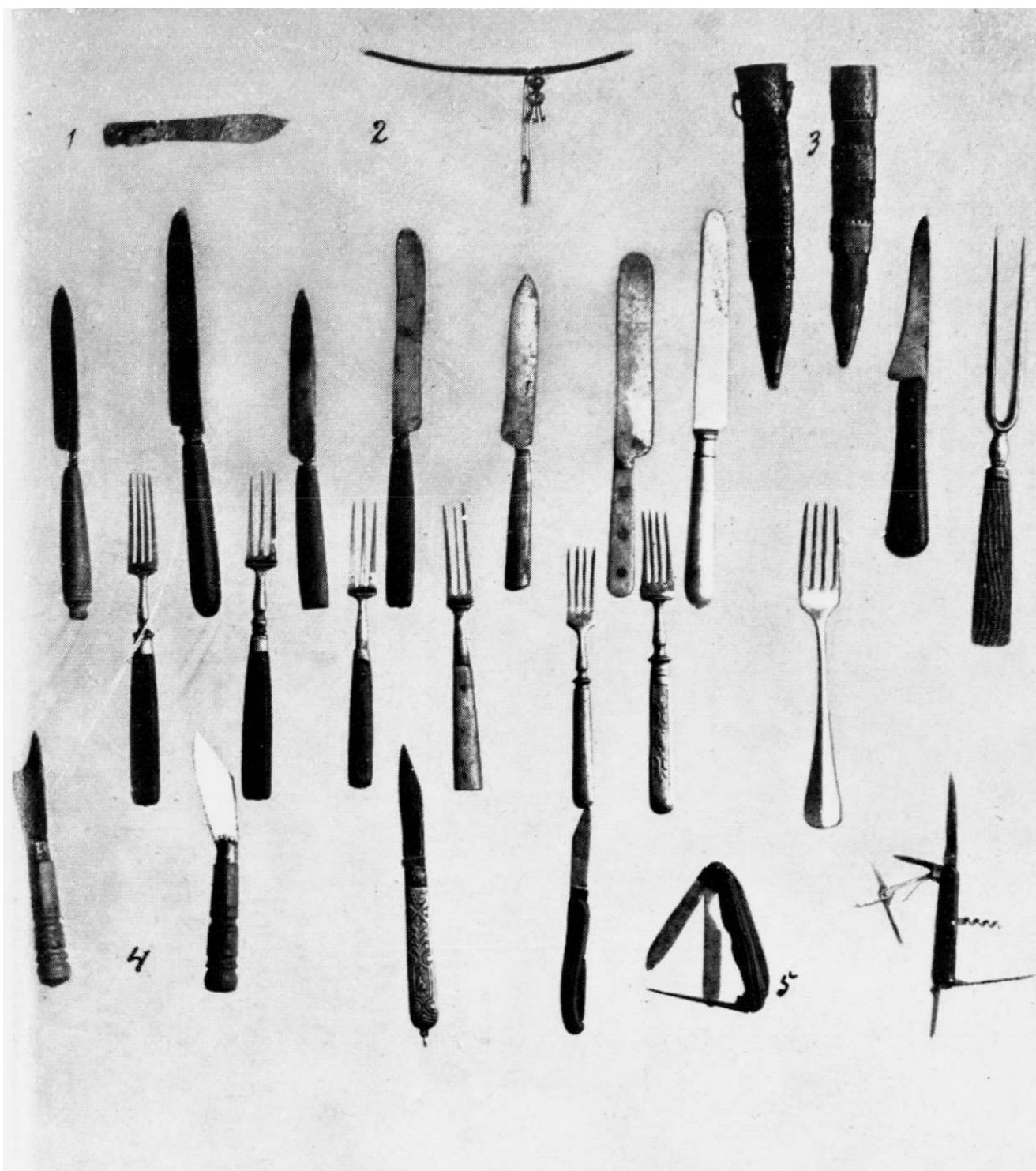

Rukojeti nožů z jímek minerálních pramenů v okolí Mariánských Lázní. Sbírká muzea Mariánské Lázně.
Foto Jaromír Bartoš.

o těchto nožích je fotografie s přehledem starých nožičků, na kterých rukojeti odpovídají tvarům z našich minerálních pramenů! Některá nalezená dřívka přesně kopírují hloubku a mají i stejně položené soustružené zářezy, jako vykazují rukojeti z trattenbašských dílen nožířů Löschenkohlu. Dochovaly se nám pouze dřevěné části, kde není žádná značka výrobce, kterou si výrobci značili čepel, a tak je určení možné pouze na základě podobnosti rukojetí s dochovanými nožičky, kterých není mnoho. Františkolázeňský lékař Michael Müller (Müller 1913) ve svém pojednání o jídelním náčiní uvádí, že s rozvojem průmyslu se Chebsko od 19. století stávalo méně závislé na dovozu, ale současně jmenuje i nožířský průmysl z okolí Steyru, odkud bylo zboží dováženo. Na jeho fotografii jsou zachyceny i dva nože Taschenfeitel. O místních nožířích vyrábějících kapesní nože zatím nejsou žádné informace,

lze tedy předpokládat, že převládal dovoz právě z Trattenbachu.

Jaká byla cesta nožů, než je někdo ztratil, a co se o nich ví? První zmínka o výrobě nožů v údolí Trattenbachu pochází již z roku 1422. Zavírací kapesní nože se zde vyrábí od 16. století, kdy se sem přistěhoval Bartholomäus Löschenkohl z Alsaska, který s jejich výrobou začal. Původní nože byly vyráběny z ručně kované oceli a soustruženy na nohou poháněných soustružích. Brusné kameny již byly poháněny vodními koly. V polovině 19. století nastoupila mechanizace a čepel se začaly ručně vystřihávat z pásové oceli navinuté v rolích. Čepel již nebyla kována ručně, ale buchar a stejně tak i soustruhy byly poháněny vodními koly. Tím došlo k velkému zjednodušení výroby a Taschenfeitel se rozšířil po celém světě: do Afriky, na Střední východ, do Asie i Severní Ameriky. Ročně vyrobené

Fotografie příborů z Chebska, dva trattenbašské nože jsou uvedené pod č. 4.
Převzato z práce M. Müllera 1913.

množství bylo až 18 milionů kusů. Na konci 19. století byla výroba nožů na svém vrcholu, ale pozdější hospodářská krize přispěla k zániku většiny rodinných podniků. Po skončení druhé světové války zbylo v údolí jen šest dílen. Od roku 1960 se čepel razí jako polotovár z ocelového plechu a původní uhlíková ocel

byla nahrazena nerezovou ocelí legovanou chromem. V roce 1985 byl na památku tradice výroby nožů v Trattenbachu vztyčen největší zavírací kapesní nůž na světě s délkou čepel 5,8m, rukojeti 6,3m a váže 2040kg. Od října roku 2015 je Trattenbacher Taschenfeitel zařazen na seznam nehmotného kulturního

Staré nože z Trattenbachu, identifikované rukojeti jsou označené křížkem. Foto 1971markus@wikipedia.de.

dědictví UNESCO. Dříve světoznámé nože dnes vyrábí pouze dva výrobci: Otto Hack G.m.b.H., společnost vlastněná rodinou, která vyrábí nože již v šesté generaci a Johann Löschenkohl, přímý potomek prvního výrobce slavných zavíracích nožů.

Nůž byl oblíbený díky své jednoduchosti, jisté robustnosti, vysoké užitné hodnotě a nízké ceně. U nás zdomácnělo pro nožiky označení *za groš kudla*, stejně tak i další příměr *hubený jak za groš kudla*, které se vztahuje k jeho tenké čepeli. V anglofonních zemích díky nízké ceně získal označení *penny knife*. Složený nožik nemá téměř žádnou váhu a vlezl se do každé kapsičky. Přesně to byly důvody, proč bylo dříve běžné, že ho nosil každý muž nebo kluk neustále u sebe. V případě ztráty se dal nahradit s minimálními náklady, proto se asi nikdo nezabýval hledáním ztraceného nožiku, pokud mu vypadl z kapsy při nabírání

minerální vody. Dřevěné rukojeti kapesních nožů z minerálních pramenů vypovídají také o tom, jak dříve naprosto samozřejmá věc, kterou bychom našli v každé domácnosti, postupně upadne v zapomnění. ■

Použitá literatura:

Müller M. (1913): Die Essgeräte im Egerlande. – Egerer Jahrbuch, Kalender für das Egerland und seine Freunde, roč. 43. – J. Kobrtsch & Gschihay, Eger: 129–139.

Urbachová E. et Ország-Vranecký J. (1976): Křiváčkářství na Valašsku. Malé tisky Valašského muzea, svazek 8. – Valašské muzeum, Rožnov pod Radhoštěm, 74 pp.

Grieshofer F. red.. (2003): Messerscharf, Reflexionen über einen Alltagsgegenstand. Österreichisches Museum für Volkskunde, Wien, 2003. 124 pp.

web1: de.wikipedia.org/wiki/Trattenbacher_Taschenfeitel

web2: de.wikipedia.org/wiki/Weltrekord-Taschenfeitel

web3: www.unesco.at/kultur/immaterielles-kulturerbe/oesterreichisches-verzeichnis/detail/article/trattenbacher-taschenfeitel-erzeugung/